

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университетінің экономикалық факультетінің 60 жылдығына арналған «Жаңа болмыс жағдайында экономика және қоғам» Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары, 25 мамыр 2023 жыл, II бөлім= **Материалы** Международной научно-практической конференции «**Экономика и общество в условиях новой реальности**», посвящённой 60-летию экономического факультета Казахского агротехнического исследовательского университета имени С.Сейфуллина, 25 мая 2023 год, II часть = **Materials** of the International scientific and practical conference «**Economy and Society in a new reality**» dedicated to the 60th anniversary of the Faculty of Economics of the S. Seifullin Kazakh Agrotechnical Research University, May 25, 2023, II part. – 2023. – Ч.2. – Б.190-194.

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ САЛЫҚТЫҚ ӘКІМШІЛЕНДІРУ ПРОЦЕДУРАЛАРЫНЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ

ӘОЖ 06.75.73

*Несіпбай О.М., докторант
Серикова М.А., доцент м.а., PhD докторы
Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ.
Баширова Н.Н., э.ғ.к, доцент
М.В.Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті
Мәскеу қ., Ресей Федерациясы*

Салық төлеушілерді тіркеу мен есепке алудың бұлтты және мобильді технологияларын кеңінен қолданбай, Қазақстанның экономикалық өсуі мүмкін емес. Зерттеу Қазақстан Республикасында осы процедураларды жетілдіру бойынша ұсынымдар әзірлеу мақсатында әртүрлі мемлекеттердің тіркеу және есепке алу салық рәсімдеріне ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) енгізудің оң және теріс аспектілерін анықтауға бағытталған экономикалық өсу қарқыны.

Зерттеудің әдіснамалық негізін салық салудың жалпы және жеке теориялары құрайды. Зерттеу екі топтағы елдерді салыстырмалы талдау әдісімен жүргізілді: экономикалық дамыған елдер және дамуды қуып жеткен елдер. Қарастырылып отырған елдердегі цифрландырудың қазіргі жағдайы бағаланады. Қолданылатын әртүрлі бағдарламалық құралдар жүйеленіп, экономикалық дамыған елдерде цифрландыру дамуды қуып жеткен елдерге қарағанда салықтық әкімшілендіру сапасын жақсартуға және экономикалық өсуге көбірек әсер ететіні көрсетілген [1].

ҚР Мемлекеттік кірістер комитетінің қызметінде салық төлеушілерді тіркеу және есепке алу рәсімдерінде қолданылатын прогрессивті технологиялар салық түсімдерінің, ең алдымен ҚҚС-тың өсуіне әсер ететіні көрсетілген. Салық төлеушілерді тіркеудің қазіргі заманғы жүйесін реформалаудың ең өзекті міндеттеріне мүлік салығын, импортқа ҚҚС, жеңілдіктер алу орны бойынша пайда мен кіріс салығын тіркеу, сондай-ақ

тіркеу және есепке алу рәсімдерін цифрландыру технологияларын дамыту жатады. тенденцияларды ескере отырып, экономикалық процестерді өзгерту Smart Society бағытында. Салық төлеушілерді барынша кең цифрлық тіркеу мен есепке алуды тәжірибеге енгізу Қазақстан Республикасы салық жүйесінің тиімділігін айтарлықтай арттыруға және отандық экономиканың тұрақты өсуіне ықпал етуге арналған.

Скопустағы «салық» және «цифрландыру» деген сөздердің бар болуын іздеу тек 14 жарияланым береді. Басылымда орыс авторларының басым болғаны назар аударарлық жайт. К. А. Баннова мен Е. Н. Дыринаның жұмысын атап өткен жөн, олар мемлекеттің сауатты салық саясатын жүзеге асыру үшін тіркеу және есепке алу рәсімдерін негізді түрде қарастырады. Экономиканы цифрландыру жағдайында салық төлеушілерді тіркеуді жетілдіру мәселелері «Салық жүйесін оңтайландыру: алғышарттар, трендтер мен перцепциялар» кітабының практикалық тарауларынан алынған. Жекелеген елдерде цифрлық салық салуды зерттеу шеңберінде салық төлеушілерді тіркеу және есепке алу О. С. Олатунжи, К. Б. Айоделе және С. Ходзик еңбектерінде қаралады [2].

Салық салу тұрақты және серпінді экономикалық өсуге қол жеткізудің маңызды факторы болып табылады. Экономикадағы дағдарыс құбылыстары міндетті түрде салық жүйесіне әсер етеді. Салық әкімшілігі – ақпараттық-коммуникациялық технологиялар белсенді түрде араласқан мемлекеттік басқару саласының бірі. Көптеген әдеттегі процестер өткеннің еншісіне айналуға, салықтық орта оның қатысушылары үшін қолжетімді және ашық бола түсуде, және мұндай өзгерістер тек жекелеген мемлекеттерге ғана емес, сонымен қатар бүкіл әлемдік қауымдастыққа тән, мысалы, салықтық ақпараттың автоматты алмасуы тұрғысынан¹. Салық әкімшілігін табысты жүзеге асырудың негізі салық төлеушілерді тіркеу және есепке алу болып табылады. Бұл мәселелер теориялық және практикалық түсінуді талап етеді, өйткені кез келген мемлекеттің салық органдарының барлық кейінгі фискалдық және реттеушілік қызметі бюджет кірістерін ұлғайту, кең ауқымды әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешу және сәйкесінше қарқынын жеделдету үшін жағдай жасау процесінде экономикалық өсу. Мақаланың мақсаты – ұлттық экономиканың тұрақты өсуін қамтамасыз ету үшін Қазақстан Республикасында салық төлеушілерді тіркеу мен есепке алуды жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу. Бұл мақсатқа жету үшін келесі міндеттерді шешу қажет: ғылыми білімнің сабақтас салаларында зерттелетін пән бойынша бар теориялық зерттеулерді зерделеу және сыни тұрғыдан түсіну; салықтық есепке алу және тіркеу тәртібін жетілдіру саласындағы әртүрлі елдердің озық тәжірибесін талдау; салық әкімшілігін цифрландырудың ресейлік ерекшеліктерін зерттеу [2].

Соңғы бірнеше жыл ішінде салық саласында АКТ қолдануды қозғайтын ресейлік ғалымдар мен практиктердің әртүрлі басылымдары пайда болды.

Ғылыми зерттеулердің бірқатар маңызды бағыттарын ажыратуға болады. Елеулі зерттеулерге М. А. Троянскаяның жұмысы жатады, онда

салықтық бәсекелестік мәселелерін шешуде бухгалтерлік есеп пен тіркеудің бірқатар аспектілерінің маңыздылығы атап көрсетіледі. А. П. Киреенко 2000 жылдардың басында салық салудың тиімді тетігін қалыптастыру салық төлеушілер мен салық салу объектілерін нақты және толық есепке алуға негізделуі тиіс деп атап көрсетті. О. В. Бобылев пен Л. Р. Слепнева, сондай-ақ В. В. Рощупкина, осы көзқараспен келіседі. Қорытындылай келе, И. А. Майбуров пен Ю. Б. Ивановтың салық төлеушілер мен салық салу объектілерін тіркеу және есепке алу теориясы мен практикасы көп қырлы түрде зерттеліп жатқанын атап өткен жөн. Скопустың айтуы бойынша, ең көп келтірілгені — Дж. С. Миллер сияқты ғалымдардың басылымдары. Андреони, Б. Ерард, Дж. Смит, С. Смит, Дж. Файнштейн, Р. Левин, ол сондай-ақ, басқа проблемалармен қатар, XX ғасырдың соңында осы тіркеу мен есепке алудың маңыздылығын атап көрсеткен салық төлеушілерді тіркеу және есепке алу мәселелерін қарастырады [3].

Салық әкімшілігін цифрландыру салықтық ақпаратты жинау, өңдеу және бақылау процестерін автоматтандыру және жетілдіру үшін заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануды білдіреді. Ол салық органдары жұмысының тиімділігін арттыруға, салық төлеушілердің мемлекеттік органдармен өзара іс-қимылын жеңілдетуге және әкімшілік кедергілерді азайтуға бағытталған.

Салық әкімшілігінде цифрлық технологияларды пайдалану келесі аспектілерді қамтуы мүмкін:

- Электрондық есеп беру: Салық төлеушілер салықтық декларацияларды және басқа есептерді электронды түрде ұсынады, бұл салық органдарының тапсыру және өңдеу процесін жеңілдетеді.

- Онлайн төлемдер: салық төлеушілер салықтар мен алымдарды электронды төлем жүйелері арқылы интернет арқылы төлеу мүмкіндігіне ие. Бұл бизнес пен азаматтар үшін ыңғайлы, сонымен қатар төлемдерді өңдеу кезінде қателіктер қаупін азайтады.

- Цифрлық есеп жүйесі: Цифрлық есеп жүйесін енгізу салықтық міндеттемелерді есепке алу процестерін автоматтандыруға мүмкіндік береді және салық органдары тарапынан бақылауды жеңілдетеді.

- Аналитикалық құралдарды пайдалану: сандық технологияларды пайдалана отырып, салықтық ақпарат салық тәуекелдерін анықтау, салық ағындарын талдау және кірісті болжау үшін талданады.

- Электрондық өзара іс-қимыл: салық органдары салық төлеушілерге салық органдарына бармай-ақ ақпарат алуға, сұрақтар қоюға, шағымдар беруге және кеңес алуға мүмкіндік беретін электрондық қызметтерді ұсынады.

Салық әкімшілігін цифрландыру келесі артықшылықтарды бере алады:

- Салық төлеушілер үшін процедураларды жеңілдету: Цифрлық жүйелер салық төлеушілерге салық декларацияларын тапсыруға, төлемдерді жүзеге асыруға және салық органдарымен онлайн режимінде өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді, бұл процесті ыңғайлы және тиімді етеді.

- Процесті автоматтандыру: Цифрлық жүйелер деректерді тексеру, салықты есептеу, хабарландырулар және есеп беру сияқты күнделікті тапсырмаларды автоматтандырады. Бұл қателердің ықтималдығын азайтады және ақпаратты өңдеудің дәлдігі мен жылдамдығын арттырады.

- Жақсартылған мониторинг және бақылау: Цифрлық жүйелер салық органдарына салық заңдарының сақталуын тиімдірек бақылауға және салықтық бұзушылықтармен күресуге мүмкіндік береді. Деректерді автоматты түрде талдау және машиналық оқыту алгоритмдерін пайдалану сәйкессіздіктер мен ықтимал салық тәуекелдерін анықтауға мүмкіндік береді №

- Бюрократия мен шығындарды азайту: Цифрландыру құжат айналымын азайтып, әкімшілік процедураларды жеңілдетеді, бұл құжаттарды өңдеуге және салық қызметкерлеріне қызмет көрсетуге кететін шығындардың төмендеуіне әкеледі [4].

Салық әкімшілігін цифрландыру салық төлеушілерге қызмет көрсету сапасын арттыруға, әкімшілік шығындарды азайтуға, салық жүйесінің ашықтығы мен тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

АҚШ-та, Ұлыбританияда, Швейцарияда, Швецияда, Мексикада, Кенияда, Индонезияда, Моңғолияда және Ресейде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тіркеу және есепке алу салық рәсімдеріне енгізу тенденцияларын зерттеу салықтық әкімшілендірудің жекелеген технологиялық аспектілеріне арналған алдыңғы жұмыстарды толықтырады.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасы мүлік салығын төлеушілерді тіркеу жүйесін әзірлеуді және нақтылауды, электронды қызметтерді импорттау кезінде ҚҚС төлеушілерді, сондай-ақ нақты тұрғылықты жері бойынша табыс салығын ресейлік салық органдарында шетелдік ұйымдарды тіркеуге түзетулер енгізуді талап етеді. қызметкер мен жергілікті қызметтерді тұтыну.

Тіркеу және есепке алу рәсімдерін цифрландыру технологияларын одан әрі жетілдіру ҚР мемлекеттік кірістер комитеті шеңберінде тік процестерді және сыртқы ортамен көлденең байланыстарды «цифрға» көшіруді, мемлекеттік кірістер комитеті интеграцияланған цифрлық платформасын құруды, роботтық құрылғылар мен киберфизикалық жүйелерді пайдаланатын салық салу жүйесін құру, үлкен деректер мен салық салудың қарқынды өсіп келе жатқан көлемін өңдеу үшін АИ-мен ақпараттық салық жүйесін енгізу және келешекте салық салуда кванттық технологияларға көшу [5].

Салық төлеушілерді барынша кең цифрлық тіркеу және есепке алу үшін мүмкіндіктер жасау бойынша жоғарыда аталған бастамаларды іске асыру Қазақстан Республикасының салық жүйесінің тиімділігін айтарлықтай арттыруға, оның халықаралық рейтингтердегі позициясын жақсартуға және салық төлеушілердің тұрақты өсуіне ықпал етуге арналған.

Салық әкімшілігін цифрландыру салыққа қатысты процестер мен қызметтерді оңтайландыру және автоматтандыру үшін цифрлық технологиялар мен жүйелерді пайдалануды білдіреді. Ол салық жүйесіндегі

тиімділікті, ашықтықты және сәйкестікті арттыру үшін электронды өтініш беру және төлем жүйелерін, онлайн салық төлеушілер порталдарын, деректер талдауын және басқа да цифрлық құралдарды енгізуді қамтиды.

Қорытындылай келе, салықтық әкімшілендіруді цифрландыру экономикалық өсу үшін өте маңызды, өйткені ол тиімділікті арттырады, салық заңнамасының сақталуына ықпал етеді, ашықтықты жақсартады, деректерге негізделген шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді және қолайлы бизнес орта жасайды.

Технологиялар мен автоматтандыруды қолдана отырып, үкіметтер өздерінің салық жүйелерін оңтайландыра алады, салық түсімдерін ұлғайта алады және ресурстарды тиімдірек бөле алады, нәтижесінде тұрақты экономикалық дамуға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Тюпакова Н.Н. Проблемы налогового регулирования инвестиционных процессов в экономике России [Текст]: Экономика и бизнес / Тюпакова Н.Н // - М.: Академия, - 2011. - С. 276–279.

2. Dyrina E. N., Bannova K. A. Improvement in implementation of fiscal policy of Russia [Текст]: Procedia - Social and Behavioral Sciences /Dyrina E. N., Bannova K. A. // National Research Tomsk Polytechnic University, Tomsk Polytechnic University, Tomsk, Russia. - 2015. - P. 52–67.

3. Тюрина Ю. Г. Сбалансированность интересов государства и налогоплательщиков в контексте развития теорий налогообложения [Текст] / Экономика и бизнес, - М.: Академия. - 2015. - №15. - С. 77–82.

4. Gashenko I. V., Zima Yu. S., Davidyan A. V. Optimization of the taxation system [Текст]: Preconditions, tendencies and perspectives / Springer, 2019.- 238 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-01514-5>.

5. Троянская М. А. Мониторинг использования механизмов налоговой конкуренции субъектами Российской Федерации [Текст]: - М.; Финансы и кредит, - 2014. - С. 51–60.